

До спеціалізованої ради ДФ 35.051.168
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата історичних наук, доцента, помічника
декана Переміщеного факультету культури і мистецтв
Київського національного університету культури і мистецтв
у місто Львів МОН України, Пахолок Інни Ростиславівни –
на дисертацію Романіва Михайла Григоровича «Традиційна зимова
календарно-побутова обрядовість українців Покуття кінця ХІХ – початку
ХХІ ст. (загальноукраїнські риси та локальна специфіка)», подану до
захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія**

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Однією з важливих ділянок традиційної культури українців є народний календар, роль якого є неоціненою та незміною впродовж багатьох століть. Оскільки календарні свята, звичаї та обряди річного циклу регламентували всі сфери життя українського народу, дослідження цього пласту духовної культури вкрай потрібне для пізнання етнічних традицій та укладу родинного й суспільного життя наших предків, їхнього світогляду, психології та моралі. Висловлені міркування значною мірою стосуються зимової календарної обрядовості покутян. Цей історико-етнографічний район України є цінним об'єктом дослідження з етнологічного погляду, позаяк в його територіальних межах ще досі зберігаються архаїчні етнокультурні явища.

Різні аспекти зимових свят автохтонів Покуття неодноразово викликали зацікавлення етнологів, фольклористів, діалектологів. Завдяки плідній праці вчених-народознавців на цю пору українська етнологія має у своєму активі

кілька поважних наукових розвідок. Щоправда ці дослідження не мають комплексного характеру і відповідно всебічно не розкривають задекларовану тему. Тому відрадною є поява кваліфікаційної наукової роботи Романіва Михайла Григоровича, у якій зимова календарна обрядовість покутян стала предметом спеціального етнологічного дослідження.

В умовах повномасштабної війни тема дисертації стає ще більш актуальною, оскільки сьогодні є нагальна потреба збереження і популяризації української етнокультурної спадщини в регіональному та загальнонаціональному вимірі. Це підтверджує і широкий суспільний резонанс щодо недавньої події – внесення у 2023 році Міністерством культури України до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини традиційного обряду «Маланка» з рядженими – «ведмедями», який зберігся у покутському селі Белелуя. В перспективі можлива подальша номінація до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства UNESCO, що є доказом зацікавленості не лише наукових кіл, а й громадськості до автентичних традицій Покутського краю.

Отже, наведені аргументи дають підстави для висновку, що дослідження зимової календарно-побутової обрядовості як невід’ємної складової у структурі народного календаря покутян є актуальним, а представлена дисертаційна робота Романіва М. Г. за обраною темою є своєчасною. Більше того, зважаючи на умови ведення Росією війни проти України (в тому числі інформаційної) теоретичне та практичне значення наукового дослідження є цінним у контексті збереження будь-яких проявів її національної ідентичності.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота Михайла Романіва становить значний науковий та пізнавальний інтерес. Наукові положення дослідження є обґрунтованими, а сформульовані висновки і рекомендації є самостійними, логічними й закономірними.

Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у кваліфікаційній роботі, їх вірогідність насамперед забезпечені завдяки:

- чіткій та продуманій структурі роботи, яка відповідає поставленій меті та завданням. Вона дозволила здобувачу всебічно розкрити тему, дослідити специфіку відзначення народного календаря зимового циклу, а також прикметних для етнографічної виразності Покуття рис у ритуалістиці інших нерухомих зимових свят, влаштування трудового побуту та проведення святкового дозвілля. Усі розділи та підрозділи дисертаційної роботи є хронологічно взаємопов'язаними та логічно сформульованими;

- використанню великої джерельної бази за темою наукового дослідження та застосуванню скрупульозного критичного аналізу значної кількості етнографічних і фольклорних матеріалів. Щонайважливіше, надійним підґрунтям для написання кваліфікаційної роботи став цілий корпус неопублікованих архівних джерел, передусім власних польових етнографічних матеріалів автора дисертації;

- відповідності предметної спрямованості дисертаційного дослідження спеціальності 032 Історія та археологія;

- достатній географії та кількості напрямів в апробації отриманих результатів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

У дисертаційній роботі здійснено вміле оперування науковим апаратом й фаховою етнологічною термінологією. Різномасштабність задекларованих підходів дослідження теми та предметність історіографічного огляду засвідчили, що Романів М.Г. добре володіє сучасною методикою історико-етнологічних розслідувань. Йдеться про використання здобувачем загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняльно-історичний, історико-типологічний, структурно-функціональний аналіз). Під час збору польових етнографічних матеріалів з досліджуваної теми застосовано метод опитування носіїв етнічної

культури способом інтерв'ювання за спеціально укладеною програмою-запитальником, а також фото- та відеофіксацію.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Достовірність отриманих результатів дослідження, наукових положень та рекомендацій дисертанта підтверджено їхньою апробацією та схваленням на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Аналіз змісту кваліфікаційної роботи дає підстави для висновку, що визначена у вступі мета успішно досягнута, а окреслені завдання виконані. Це знайшло відображення в основних положеннях дисертації, які сформульовані автором особисто і характеризуються необхідним рівнем наукової новизни.

Новизна дисертаційного дослідження полягає у комплексній характеристиці зимової календарно-побутової обрядовості покутян кінця ХІХ – початку ХХІ ст., визначенні самобутніх локальних явищ, які формують етнографічну своєрідність цього району. Романів Михайло дослідив реконструкцію структури, обрядово-звичаєве та смислове наповнення цілої низки календарних дат та періодів, увів до наукового обігу оригінальні польові записи із різних місцевостей Покутського краю. Крім того, здобувач проаналізував сучасний стан побутування святкових звичаїв та обрядів обраного історико-етнографічного району України, акцентував увагу на християнській складовій символіки та атрибутики більшості зимових свят. На конкретних прикладах поминальної обрядовості в різдвяно-водохресний період, підтвердив єдність форми та змісту зимової календарної обрядовості покутян із загальноукраїнською традицією.

Завдяки класифікації та систематизації першоджерел, сміливому залученню польових етнографічних матеріалів з теренів Покуття, локалізовано низку регіональних явищ та спростовано деякі недостатньо необґрунтовані твердження попередників. Передовсім йдеться про побутування новорічного звичаю «бички», локальних варіантів обряду «Маланка» з спеціальним елементом – «плесом» для «дідів» або ж присутністю ряджених персонажів –

«ведмедів». Не обділені увагою традиції йорданських свічок-трійць в межах покутського ареалу та низка інших колоритних явищ живої народної традиції.

Дотримуючись попередньо напрацьованих та загальноприйнятих в етнології принципів історико-етнографічного районування та історичної періодизації чітко обґрунтовано територіальні та хронологічні межі дослідження. Важливо наголосити на визначенні дисертантом верхньої межі Покуття, що дозволило ввести до наукового обігу нові матеріали й показати сучасний стан збереження святкових традицій зимового періоду. Слушним видається аргументоване твердження автора про те, що саме зимова пора є чи не найбільш насиченою архаїчними реаліями: віруваннями, прикметами, повір'ями, багатим фольклорним супроводом. Саме вони значною мірою розкривають давню обрядово-звичаєву основу таких християнських свят як, Введення, Андрія, Катерини, Різдва, Нового року, Водохреща, Стрітіння тощо.

Дисертаційна робота містить низку й інших цікавих та обґрунтованих висновків та пропозицій. Загалом ступінь наукової новизни наукової роботи, обґрунтованість наведених у ній положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Повнота викладення наукових результатів дисертації підтверджується тим, що основні положення та результати кваліфікаційної роботи викладені в 9 наукових публікаціях, з-поміж яких: одна – у науковому фаховому виданні України, що включене до категорії «А»; дві – у наукових фахових виданнях України, що включені до категорії «Б»; шість – в інших виданнях і збірниках матеріалів міжнародних наукових і науково-практичних конференцій.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Отримані результати розширюють та суттєво доповнюють теоретичні та наукові аспекти дослідження регіональної складової української етнічної культури. Теоретичні положення, висновки та узагальнення, сформульовані в

дисертаційній роботі, можуть бути використані в науково-дослідній сфері. Зокрема для подальших історико-етнографічних і краєзнавчих студій Покуття, поглиблення знань про маловивчені елементи традиційної духовної культури, внесення певних елементів зимової обрядовості до переліку нематеріальної культурної спадщини України з метою їх подальшого збереження та популяризації для посилення туристичної привабливості історико-етнографічного району. Матеріали, вміщені в дослідженні, можуть бути використані під час написання навчально-методичних посібників для закладів середньої та вищої освіти з народознавства, розробки спеціальних курсів зі святково-обрядової культури українців.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Кваліфікаційна робота Романіва Михайла Григоровича містить посилання на використані автором джерела та літературу, оформлені відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Усі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій, опублікованих за темою дисертації, свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертантом дотримано. Порушення академічної доброчесності не виявлено.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення.

Кваліфікаційна робота здобувача структурована за властивою для наукових праць загальною схемою. Вона складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 244 сторінки. Перелік використаних джерел містить 276 найменувань.

Вступна частина викладена за усталеними в історичній науці вимогами й розкриває актуальність, мету, основні завдання, предметне поле, територіальні та хронологічні межі. Анотація роботи є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій коротко представлено основні положення та

висвітлено результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачем роботу.

Загалом дисертація відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи.

Загалом дисертація Романіва Михайла Григоровича заслуговує схвалення, зважаючи на фаховий рівень виконання, наукову та практичну значущість, її актуальність та наукову новизну. Позитивну оцінку роботи засвідчують також обґрунтованість та аргументованість її результатів, а також можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта щодо перспективності подальших студій над традиційною культурою автохтонів Покуття. Тим не менше, варто зауважити, що окремі положення дисертації видаються дискусійними або ж недостатньо чітко сформульованими. Зазначене обумовлює необхідність висловлення таких зауваг та побажань:

1. Детально характеризуючи традиції відзначення того чи іншого народного свята зимового циклу покутян, автор розглядає їх лише на прикладах окремих населених пунктів, що безумовно демонструє локальну специфіку. Вартувало б здійснити порівняльний аналіз календарно-побутової обрядовості принаймні з суміжних територій в межах цього історико-етнографічного району і окреслити спільні та відмінні особливості.

2. Вище висловлене побажання є також актуальним для визначення приналежності народних традицій, звичаїв та обрядів покутян до загальноукраїнських рис. В окремих випадках не доречно стверджувати про факт поширення конкретно досліджуваного явища на всій території України, коли посилення на джерело стосується лише одного історико-етнографічного району.

3. Попри використання значної кількості джерел, які присвячені окремим історико-етнографічним районам, спорадично порівняльний аналіз в загальноукраїнському розрізі здійснювався в територіальних межах лише Південно-Західного історико-етнографічного регіону. Відповідно хибними були висновки стосовно визначення загальноукраїнських рис.

4. Заглиблюючись в реконструкцію обрядово-звичаєвого наповнення досліджуваних традицій та звичаїв, дисертант подекуди уникає застосування діахронічного підходу, а саме задля з'ясування історичної ретроспективи досліджуваних явищ зимової календарно-побутової обрядовості на теренах Покуття та визначення стану їхньої збереженості в умовах невинної глобалізації та викликів війни.

Як підсумок, висловлені побажання та зауваження мають радше рекомендаційний та дискусійний характер, а тому не знижують достатньо високий теоретичний рівень дослідження та не применшують наукової вартості дисертаційної роботи Романіва Михайла Григоровича.

Загальний висновок.

У цілому кваліфікаційна робота Романіва Михайла Григоровича на тему «Традиційна зимова календарно-побутова обрядовість українців Покуття кінця XIX – початку XXI ст. (загальноукраїнські риси та локальна специфіка)» є завершеним, теоретично і практично вагомим науковим дослідженням з новими підходами до вивчення теми та цілісною авторською концепцією. Наукові засади цієї концепції опираються на достовірні, обґрунтовані дані і висновки, й у багатьох моментах узгоджуються із ключовими тезами, які свого часу висували українські та зарубіжні знавці народного календаря зимового циклу зокрема, та календарно-побутової обрядовості українців загалом. Водночас ряд положень багатьох своїх попередників дисертант уточнив, поглибив, доповнив новими матеріалами.

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 032 Історія та археологія, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від

12.01.2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502).

Отже, здобувач Романів Михайло Григорович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук,

доцент, помічник декана

Переміщеного факультету культури і мистецтв

Київського національного університету культури і мистецтв

у місто Львів МОН України,

Пахолок Інна Ростиславівна